

نقد معماری بنای کتابخانه مرکزی و مرکز اطلاع‌رسانی شهرداری اصفهان

کریم مردمی (نویسنده مسئول)

استادیار دانشکده معماری و شهرسازی دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران
k_mardomi@iust.ac.ir

احسان سلیمان‌پور

کارشناس ارشد مهندسی معماری اسلامی، دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع)، مشهد
ehsan.art@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۳/۴/۲۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۱۰/۲۶

چکیده

هدف: هدف پژوهش حاضر واکاوی ویژگی‌های معماری کتابخانه مرکزی شهرداری اصفهان در قالب نقد اثر معماری و تحلیل چگونگی بهره‌گیری این کتابخانه از امکانات بالقوه برای جذب مخاطب بیشتر به فضای کتابخانه و گذراندن زمان بیشتر در آن است.

روش: مقاله حاضر با بهره‌گیری از روش توصیفی-موردپژوهی به نقد و تحلیل معماری بنای کتابخانه مرکزی اصفهان و پاسخ آن به مولفه‌های مؤثر در جامعه‌پذیری فضاهای کتابخانه پرداخته است. برای استخراج مؤلفه‌ها از مصاحبه استفاده شده و ابزار مصاحبه، پرسشنامه بوده است. مصاحبه‌ها تحلیل محتوای کیفی شده و در جدولی جمع‌بندی گردید که نقد، بر مبنای آن بنا شده است.

یافته‌ها: نتایج پژوهش نشان داد که کتابخانه در نقطه مناسبی از شهر مکان‌یابی شده و در زمینه شکلی و فرم بیرونی واجد هویت مشخصی است؛ اما در زمینه ایجاد فضایی شفاف، خوانا، روشن، انعطاف‌پذیر و شاد که سبب جامعه‌پذیری و پشتیبانی از تعاملات اجتماعی در محیط کتابخانه می‌شود ضعیف بوده و تا حد کمی با معیارهای مؤثر در جامعه‌پذیری مطابقت دارد.

اصالت/ارزش: نقد کتابخانه‌های کشور و مقایسه آن با معیارهای مورد توجه کتابخانه‌های موفق جهان، سبب نگاه ژرف و ارتقای مطالبات مردم از معماران و کتابداران برای افزایش کیفیت فضا و خدمات کتابخانه شده و زمینه را برای توسعه و طراحی کتابخانه‌های جدید بر مبنای اصول مؤثر در جامعه‌پذیری مانند تأمین نیازهای فیزیکی و روانی مخاطب و پشتیبانی از فعالیت‌های گروهی و تعاملات اجتماعی که سبب جذب و ماندگاری طیف گسترده‌تری از مردم در کتابخانه و توسعه آگاهی در جامعه می‌شود فراهم آورده است.

کلیدواژه‌ها: نقد معماری، کتابخانه، کتابخانه مرکزی اصفهان، جامعه‌پذیری.

Research on Information Science and Public Libraries; The Quarterly Journal of Iran Public Libraries Foundation; Vol. 22, No.3; Successive No. 86; Fall 2017; Pp. 355-377; Indexed in ISC, SID & MagIran.

تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی؛ فصلنامه علمی-پژوهشی؛ دوره ۲۲، شماره ۳، پیاپی ۸۶، پاییز ۱۳۹۵
ص ۳۵۵-۳۷۷ نمایه‌شده در ISC، SID و MagIran

مقدمه

کتابخانه به عنوان فضای نگهداری گنجینه‌های دانش همواره نماد و نشانه توجه مردم جامعه به هویت علمی و فرهنگی خویش بوده است؛ از این رو هویت شهری و ملی بسیاری از کشورهای پیشرفته با بناهای کتابخانه‌ها به دیگر مردم جهان شناسانده می‌شود؛ اما ماهیت پرشتاب فناوری دیجیتال در عرصه انتشار اطلاعات و دسترسی سریع و آسان به تعداد بی‌شمار منابع دیگر انگیزه‌ای برای حضور فیزیکی در فضای کتابخانه‌ها نمی‌گذاشت. بنابراین نقش کتابخانه‌های عمومی از فضایی غیرفعال به سمت فضایی فعال و پر جنب و جوش که امکان دسترسی آسان همه به منابع و یادگیری با دیگران را فراهم می‌آورد تغییر کرد (لارکس و مانولیس^۱، ۲۰۱۳). کتابخانه مکانی برای کسب دانش، ارتباط و برقراری تعاملات اجتماعی با دیگران است و از رویکرد گذشته که به عنوان انبار کتاب شناخته می‌شد به سمت مکانی جدید که افراد، دانش را از خلال ملاقات با یکدیگر و در گروه‌های اجتماعی کسب می‌کنند، پیش رفته است (سوفار، طلیب و همبلی^۲، ۲۰۱۲). به طبع، معماری کتابخانه نیز وارد مرحله جدیدی شد و از فضایی آرام، خشک و بسته به فضایی شلوغ، شاداب و شفاف برای دسترسی به آخرین فناوری‌های روز تبدیل شد.

در سال‌های گذشته تغییرات مهمی در نقش کتابخانه‌ها به واسطه تغییرات فرهنگی و فن‌آوری رخ داده است. از جمله فرم فیزیکی لازم برای ذخیره منابع کتابخانه معنای گذشته خود را از دست داده است، مخاطبین متنوع‌تر شده‌اند و یادگیری، کار و چگونگی گذران اوقات فراغت در محیط گسترده‌تر شده است، اهمیت تشریک مساعی و کار و مطالعه گروهی رشد پیدا کرده، نیازهای مخاطبان برای کارهای مستقل افزایش یافته، خدمات کتابخانه متنوع‌تر شده و اهمیت پشتیبانی اجتماعی کتابخانه بالا رفته است. بر این اساس کتابخانه عمومی نقش خود را به عنوان یک محیط شهری در قرن جاری مطرح ساخته است؛ محیط‌های شهری برای ادامه حیات خود به حضور گسترده مردم نیاز دارند و فضاهای شهری که مردم از آن استقبال نمی‌کنند به فضاهای مرده تعبیر می‌شود. بنابراین معماری کتابخانه‌ها برای پذیرا بودن جامعه و استقبال از حضور مردم از طیف‌های مختلف تجهیز می‌شوند. فضای جامعه‌پذیر جایی است که

1. Laerkes, Manolis

2. Sufar, Talib, Hambali

مردم تمایل دارند به آن آمده و مدت زمان بیشتری در آن بمانند. بر این اساس کتابخانه جامعه‌پذیر واجد ویژگی‌های فضایی است که زمینه حضور مردم از طیف‌های گوناگون را فراهم کرده و ایشان را به گذراندن زمان بیشتر در آن فرا می‌خواند.

سنجش عوامل مؤثر در طراحی کتابخانه‌های موفق جهان در کتابخانه‌های بزرگ کشور در قالب نقد اثر معماری، به ارتقای مطالبات مردم به عنوان مخاطبان اصلی فضاهای عمومی برای افزایش کیفیت فضایی کتابخانه‌ها منجر می‌شود. نقد آثار معماری راهی به سوی شناخت عمیق‌تر و ارائه محتوایی برای طرح‌های آینده بوده و امکان ارزیابی آثار معماری را فراهم می‌کند. حسی که لغت «نقد» انتقال می‌دهد مرتبط با پیدا کردن اشکالات بوده و نشان از آن دارد که حالت مطلوبی وجود داشته که مورد بحث از آن منحرف شده است (پاتابی^۱، ۲۰۰۰).

نقد معماری در ایران بیشتر معطوف به توضیح و تبیین خود نقد و انواع روش‌های آن بوده و نقد و تحلیل موردی آثار معماری کم‌تر مورد توجه بوده است. از جمله پژوهش‌های اندک پیشین که به نقد موردی آثار معماری در ایران پرداخته‌اند می‌توان به کتاب‌های «نقد آثاری از معماری معاصر ایران» از مهندسین مشاور نقش، «معماری معاصر ایران، در تکیاوی سنت و مدرنیته» از امیر بانی مسعود و «معماری معاصر ایران، ۷۵ سال تجربه بناهای عمومی» از وزارت مسکن اشاره داشت. در زمینه نقد معماری کتابخانه‌های عمومی در ایران، بیشتر پژوهش‌ها معطوف به میزان رضایت کاربران از خدمات کتابخانه و یا مقایسه خدمات کتابخانه‌های مورد نظرشان با خدمات دیگر کتابخانه‌های جهان و استانداردهای جهانی در این زمینه بوده است؛ از جمله این پژوهش‌ها می‌توان به مقاله مرادپور و مهوش (۱۳۸۹) در مورد «میزان رضایت استفاده‌کنندگان کتابخانه‌های عمومی استان خراسان شمالی از فضا و معماری کتابخانه‌ها» و مقاله حیدرتامینی، علیپورحافظی و عبدالهی (۱۳۸۹) با عنوان «وضعیت ساختمان و تجهیزات کتابخانه مرکزی تبریز در مقایسه با استانداردهای کتابخانه‌های عمومی و بررسی میزان رضایت مراجعان از فضای کتابخانه» اشاره کرد؛ اما پژوهش اندکی در زمینه نقد معماری و قابلیت‌های فضا در ارتقای حضور مردم در کتابخانه‌های عمومی ایران انجام شده است. آنچه در این پژوهش‌ها مغفول مانده نگاه نقادانه به معماری کتابخانه‌های عمومی و همچنین، توجه نکردن به رویکردهای نوین در حوزه طراحی کتابخانه‌های قرن جاری نظیر فراهم ساختن بستری برای افزایش تعاملات

1. Pattabi

اجتماعی به کمک عناصر معماری است. هدف پژوهش حاضر، واکاوی ویژگی‌های معماری کتابخانه مرکزی اصفهان و بررسی چگونگی پاسخ معمارانه این کتابخانه به عوامل مؤثر در جذب مردم به فضای کتابخانه و گذراندن زمان بیشتر در آن در قالب نقد معماری است.

پرسش‌های پژوهش

۱. تجربه فرد در مواجهه با بنای کتابخانه مرکزی اصفهان و حرکت در فضای آن چگونه است؟
۲. عوامل معماری تأثیرگذار در جذب مخاطب عام به کتابخانه و جامعه‌پذیر شدن آن چه بوده و کتابخانه مرکزی اصفهان چگونه به این عوامل پاسخ داده است؟

روش پژوهش

پژوهش به صورت توصیفی-موردپژوهی و در چند مرحله انجام شده است. در قدم اول، ادبیات نقد و چگونگی نقد معماری تبیین شده است. در قدم دوم به بررسی معنای جامعه‌پذیری^۱ و رویکردها در موضوع جذب مخاطب به کتابخانه و تأثیر مثبت در جامعه پرداخته شده و در قدم سوم پس از معرفی کتابخانه مرکزی اصفهان به عنوان یکی از بناهای شاخص معاصر اصفهان به نقد معماری آن از منظر نگاه مخاطب و بر مبنای مولفه‌های مؤثر در جامعه‌پذیری کتابخانه‌های عمومی پرداخته شده است. برای استخراج این مؤلفه‌ها از معیارهای مورد نظر استانداردها و مسابقات معماری کتابخانه و مصاحبه با ۸۵ نفر از مراجعه‌کنندگان به کتابخانه مرکزی اصفهان استفاده شده و ابزار مصاحبه، پرسشنامه بوده است. سپس مصاحبه‌ها تحلیل محتوای کیفی شده و در جدولی جمع‌بندی و نقد، بر مبنای آن بنا شده است.

تعریف مفاهیم

۱. نقد معماری

نقد اثر معماری آن شکل از بحث و گفت‌وگو است که بیش از هر چیز معطوف به خود اثر است و در آن، شکل و صورت اثر راه وصول به باطن آن است (خویی، ۱۳۸۳). جلب توجه

1. Sociability

به جنبه‌های ارتباطی معماری امکان جدیدی در جهت ساماندهی فرایند نقد معماری در اختیار قرار می‌دهد (مهدوی‌نژاد، ۱۳۸۴). معیارهای نقد دو مرحله دارد؛ در مرحله اول اهداف مورد نظر طراح توضیح داده می‌شود و در مرحله دوم میزان موفقیت طراح در برقراری اعتدال میان آن اهداف سنجیده می‌شود (منصوری، ۱۳۷۹). اتو^۱ در کتاب «معماری و اندیشه نقادانه» ده روش در قالب سه گروه اصلی نقد معیاری، نقد تفسیری و نقد توصیفی برای نقد معماری بیان می‌کند؛ نقد معیاری نقدی است که بر یک اصل، قانون، نظام، گونه یا اندازه خاصی استوار است. در نقد تفسیری محیط طراحی شده از دیدگاه ویژه‌ای توسط مخاطب درک می‌شود (رئسی، دانشپور، ۱۳۹۰). نقد توصیفی به تشریح رویدادهای تاریخی تأثیرگذار بر روند طراحی، ساخت و اجرا می‌پردازد (اتو^۲، ۱۳۸۴). نقد توصیفی بیش از دیگر انواع نقد بر واقعیت‌ها استوار است؛ این نقد درگیر قضاوت و تفسیر نیست و به خواننده کمک می‌کند تا آنچه را واقعاً هست ببیند (خویی، ۱۳۸۳). نقد توصیفی به بیان آن دسته از حقایق در مورد بناها یا مجموعه‌های شهری می‌پردازد که ارتباط مستقیمی با فرایند دیدن و مواجهه با بنا دارد (فیضی، ۱۳۸۹). نقد توصیفی به سه گونه زندگی‌نامه‌ای، زمینه‌ای و تشریحی عرضه می‌شود. هدف از نقد زندگی‌نامه‌ای فهم منطق پیشرفت هنرمند است. در نقد زمینه‌ای به رویدادهای مرتبط با طراحی و تولید یک اثر معماری پرداخته می‌شود. نقد تشریحی اگر ناظر بر وجوه ایستا باشد به ظاهر بنا توجه دارد و اگر بر وجوه پویا پردازد از شیوه استفاده از فضا سخن می‌گوید. در این گونه نقد به پرسش‌هایی از این قبیل توجه می‌شود: مردم چگونه در فضا حرکت می‌کنند یا در آنجا چه رخ می‌دهد؟ تجربه فرد در مواجهه با محیط فیزیکی چه مراحلی دارد؟ چگونه بنا از وقایع درون یا اطراف خود اثر می‌پذیرد؟ (اتو، ۱۳۸۴). در واقع معنای واقعی یک اثر معماری در بستر اجتماعی و فرهنگی خود، همان است که جامعه مخاطب آن را دریافت می‌کند (عباسی، ۱۳۹۲).

۲. جامعه‌پذیری

جامعه‌پذیری فرایندی است که طی آن اشخاص، الگوهای رفتاری جامعه را در محیط باز ابتدا در خانواده و سپس در گروه اجتماعی کسب می‌کنند (حسینی، ۱۳۸۵). جامعه‌پذیری در لغت به معنای تمایل و توانایی به برقراری رابطه با دیگران بوده و در معماری به فضایی اطلاق می‌شود

1. Attoe, Wayne

2. Attoe

که افراد تمایل به حضور در آن داشته و مایل به ترک آن نیستند (بک‌من و راندکوئیست^۱، ۲۰۰۵). به عبارت دیگر، جامعه‌پذیری در معماری یعنی قابلیت و توانایی یک فضا در جذب افراد جامعه. فضای جاذب و جامعه‌پذیر کیفیتی است که در آن فضا، افراد به طرف یکدیگر و به طرف فضا جذب می‌گردند و عکس آن، فضای جامعه‌گریز فضایی است که افراد را از فضا و از یکدیگر دفع می‌کند (عباس‌زادگان، ۱۳۸۴). از مهمترین ویژگی‌های فضاهای عمومی ایجاد فرصت‌های لازم جهت تعاملات اجتماعی می‌باشد. هنگامی که مردم با سایر افراد جامعه تعامل می‌کنند، رابطه قوی‌تری با مکان و جامعه خود احساس می‌کنند (دانشپور، ۱۳۸۶).

فضای جامعه‌پذیر و دعوت‌کننده جایی است که بتوانیم با هم‌شه‌ری‌هایمان دیدار کنیم و از راه حواسمان به تجربه‌اندوزی پردازیم (گهل^۲، ۲۰۰۴). فضاهای جامعه‌پذیر محیط‌هایی هستند که بتوانند تجربه انسان را بهبود بخشند، بستر رفتارها و فعالیت‌های متنوعی باشند و توانایی پذیرش رفتارهای دلخواه شهروندان را داشته باشند (لنگ^۳، ۱۳۹۱). فرایند جامعه‌پذیری و ارتقای حیات جمعی درون فضاهای عمومی شامل این مراحل است: پذیرا بودن فضا برای افراد و گروه‌های مختلف اجتماعی، تأمین آسایش روانی و فیزیکی، لذت بردن افراد و گروه‌های اجتماعی از حضور در فضا و حضور اجتماعی فعال و مداوم در فضا (دانشپور، ۱۳۸۶). معنای یک محیط، حاصل تعامل بین قابلیت‌های آن و نیازهای فردی و جمعی استفاده‌کننده‌های آن است (مطلبی، ۱۳۸۰). در چنین فضاهایی توفیق ملاقات دست داده و مورد استفاده گروه‌های مختلف قرار می‌گیرد و از همین رو مقره‌ایی‌اند که به هویت جمعی تعلق دارند (مردمی و همکاران، ۱۳۹۲). کتابخانه در قرن حاضر به عنوان یک مجموعه شهری قلمداد می‌شود؛ مجموعه‌های شهری از جلوه‌های اصلی شکل‌گیری شهرهای بزرگ بوده و تأثیری قابل توجه بر مطلوبیت مؤلفه‌های کیفیت در محیط زندگی شهروندی دارد (پورجعفر، ۱۳۹۰).

۳. معماری کتابخانه در دنیای امروزی

با ورود فناوری‌های دیجیتال به عرصه انتشار دانش، کتابخانه دیگر تنها نقش مخزن کتاب را ندارد. دسترسی به اطلاعات و منابع علمی بسیار آسان گشته و فرایند کسب آگاهی دچار تغییر شگرفی شده است (مک‌نایت^۴، ۲۰۱۱). در چنین فضایی، هر فرد امکان داشتن کتابخانه

1. Bäckman, Rundqvist

2. Gehl

3. Lang

4. McKnight

عظیمی در نزد خود را داشته و صرفاً به منظور یافتن و بهره‌مندی از کتاب به کتابخانه مراجعه نخواهد کرد؛ کتابخانه‌های امروزی بیشتر به مراکز شهری، کانون فعالیت‌های اجتماعی و قطب عرضه و دسترسی به آخرین فناوری‌های روز می‌مانند که به طور شفاف، امکان دسترسی مساوی همه افراد جامعه به دانش و اطلاعات را فراهم می‌کنند و مردم در آن، فعالیت دیگران را می‌بینند و دیگران را به دیدن فعالیت خویش دعوت می‌کنند و بدین گونه در گروه‌های اجتماعی قرار می‌گیرند.

به طور کلی ویژگی‌های کتابخانه‌های قرن گذشته چنین بود: فضایی آرام (بدون امکان صحبت کردن، خوردن و آشامیدن)، تنها مخزنی از کتاب‌ها با سالن‌های وسیع پر شده از قفسه‌های کتاب و میز امانت و دایره‌المعارف‌های با ایهت، فضاهای کم برای تعاملات اجتماعی همراه با تصور رسمی از کتابداران به عنوان محافظان کتاب‌ها؛ اما کتابخانه‌های قرن جاری چنین خصوصیتی دارند: مرکز غیررسمی اجتماع فرهنگی شهروندان، فضای شفاف و جاری که امکان دیده شدن افراد و ارائه خدمات بهتر را می‌دهد، فضاهای مطالعه و قفسه‌های پراکنده کتاب در نقاط مخالف فضا، فضای بزرگ‌تر و متنوع‌تر برای کودکان و نوجوانان، فضاهای متنوع کار گروهی و تعامل اجتماعی، حضور نور طبیعی در تمام فضاها، ارتباط فضای داخل با فضاهای باز و بیرونی، دسترسی بی‌سیم به اینترنت در همه فضاها، سیستم‌های خودکار و ارتباط مؤثرتر با کتابداران، فضای انعطاف‌پذیر، فضاهای خوردن و آشامیدن نظیر کافی‌شاپ و مکان‌های گفت‌وگو و ملاقات بزرگ‌تر نظیر گالری‌های هنری که امکان ملاقات‌های غیررسمی بین افراد را می‌دهد (گیزولفی^۱، ۲۰۱۴). همچنین، انعطاف‌پذیری طرح داخلی، مسیریابی، دسترسی‌ها و قابلیت فضای کتابخانه برای امکان افزایش ساعات ارائه خدمات جزء عوامل کلیدی در طرح کتابخانه‌های آینده‌اند (کمیسیون معماری و محیط مصنوع لندن^۲، ۲۰۱۱).

برای آنکه فضای کتابخانه پذیرای جامعه باشد، ملاحظات معمارانه ویژه‌ای لازم است تا مردم پاسخ نیازهای فیزیکی و روانی خود را در فضا بیابند و دلایل فراوانی برای آمدن و ماندن در آن داشته باشند.

معیارهای مورد نظر استاندارد عمومی ایفلا^۳ برای کتابخانه‌های عمومی که مرتبط با معماری ساختمان کتابخانه می‌شود شامل عواملی مانند مرکزیت موقعیت مکانی کتابخانه در

1. Gisolfi   2. CABE (Commission for Architecture & the Built Environment of London)   3. IFLA

شهر (سایت)، گسترش‌پذیری و انعطاف‌پذیری، جذابیت و گیرایی، اختصاص فضا به گروه‌های خاص مانند کودکان و معلولین، فضای برپایی فعالیت‌های جنبی مانند آمفی‌تئاتر، نشریات ادواری و گالری، تالارهای مطالعه و توجه به نور در تمام فضاهای کتابخانه است. (عازم، ۱۳۷۶) ملاک‌های ارزیابی جایزه معماری کتابخانه سال آژانس فرهنگی دانمارک^۱ شامل عواملی نظیر چگونگی دخیل کردن شهروندان در روند طراحی، چگونگی تعامل ساختمان با محیط اطراف و فضاهای باز، انعطاف‌پذیری، کیفیت ساخت و چگونگی تأثیر فضا بر حواس انسانی و توجه به نور، آرامش، صدا، مصالح، عملکرد، پشتیبانی از فناوری‌های دیجیتال، توجه به فرهنگ بومی، پشتیبانی از تعاملات اجتماعی و ایجاد بستری برای به اشتراک گذاری دانش است (لارسن^۲، ۲۰۱۴). عوامل اصلی موفقیت یک کتابخانه بر مبنای مطالعات دپارتمان دانش اطلاعات دانشگاه شفیلد^۳ نیز شامل فهم زمینه اجتماعی مکان کتابخانه، استفاده از نظر کاربران و ساخت مفاهیم مورد انتظار ایشان و توجه به گروه‌های مختلف اجتماعی مثل کودکان است (کمیسون معماری و محیط مصنوع لندن^۴، ۲۰۱۱). معیارهای جایزه لایبرری ژورنال^۵ نیز منوط به چگونگی پاسخ طرح کتابخانه به نیازهای جامعه، زمینه‌گرایی و پایداری زیست‌محیطی، عملکردگرایی مؤثر، دسترس‌پذیری عمومی و زیبایی توأم با شگفتی است (بری^۶، ۲۰۰۶).

جدول ۱. معیارهای داوری در مسابقات و استانداردهای معتبر معماری کتابخانه

استاندارد ایفلا	سایت (زمینه)، گسترش‌پذیری، انعطاف‌پذیری، جذابیت، کتابخانه کودکان و معلولین، آمفی‌تئاتر، نشریات ادواری و گالری، توجه به نور در تمام فضاهای
جایزه معماری کتابخانه سالانه آژانس فرهنگی دانمارک	تعامل ساختمان با محیط اطراف و فضاهای باز، انعطاف‌پذیری، چگونگی تأثیر فضا بر حواس انسانی، دخیل کردن شهروندان در روند طراحی، توجه به فرهنگ بومی، پشتیبانی از تعاملات اجتماعی، توجه به نور
مسابقه بزرگ کتابخانه هلسینکی فنلاند	منظر شهری و سایت، قابل شناسایی بودن از طریق القای هویت مشخص، فرم نمادین و واجد هویت، تطبیق‌پذیری، انعطاف‌پذیری، ایجاد چشم‌اندازهای متقاطع بین طبقات و افق دید گسترده، استفاده بهینه از نور روز و محافظت در برابر تابش، زمینه‌گرایی اجتماعی و بومی

←

1. Danish Cultural Agency
2. Larsen
3. Department of Information Studies at the University of Sheffield, England
4. CABA (Commission for Architecture & the Built Environment of London)
5. Library Journal
6. Berry, John N

تحقیقات اطلاع‌رسانی و

کتابخانه‌های عمومی

نقد معماری بنای کتابخانه مرکزی و مرکز اطلاع‌رسانی شهرداری اصفهان

→

استاندارد ایفا	سایت (زمینه)، گسترش‌پذیری، انعطاف‌پذیری، جذابیت، کتابخانه کودکان و معلولین، آمفی‌تئاتر، نشریات ادواری و گالری، توجه به نور در تمام فضاها
جایزه معماری کتابخانه مؤسسه مجاز متخصصان اطلاعات ^۱	ظاهر و طرح داخلی و خارجی کتابخانه، تأثیر کتابخانه بر جامعه، چگونگی نقش دادن مردم در فرایند طراحی و برنامه‌ریزی کتابخانه، کیفیت خدمات و گنجایش آن برای توسعه آتی
جایزه ژورنال کتابخانه	چگونگی پاسخ طرح کتابخانه به نیازهای جامعه، زمینه‌گرایی، پایداری زیست‌محیطی، عملکردگرایی مؤثر، دسترسی‌پذیری عمومی و زیبایی توأم با شگفتی (جذابیت)
دپارتمان دانش اطلاعات دانشگاه شریف	فهم زمینه اجتماعی مکان کتابخانه، استفاده از نظر کاربران برای اخذ تصمیمات، ساخت مفاهیم مورد انتظار کاربران و توجه به گروه‌های مختلف اجتماعی مثل کودکان
کمیسیون معماری و محیط مصنوع انگلستان	جذابیت ظاهر، شخصیت و هویت، تطبیق‌پذیری طرح داخلی، مسیریابی، دسترسی‌ها، خوانایی

معرفی کتابخانه مرکزی و مرکز اطلاع‌رسانی شهرداری اصفهان

کتابخانه مرکزی اصفهان اولین مرکز اطلاع‌رسانی چند رسانه‌ای در شهر اصفهان است که با زیربنایی بالغ بر ۱۲ هزار متر مربع در پنج طبقه در ۲۹ بهمن ۱۳۸۱ در شهر اصفهان و در زمینی واقع در خیابان باغ گلدسته روبه‌روی باغ هشت‌بهشت و در محوطه تاریخی اصفهان احداث شد. این بنا زیر نظر معاونت امور کتابخانه‌ها و سالن‌های مطالعه سازمان فرهنگی هنری شهرداری اصفهان اداره می‌شود. برخی اهداف مورد توجه در برنامه‌ریزی این کتابخانه از این قرار بوده است: ۱- کمک به توسعه و اعتلای دانش و خلاقیت در افراد؛ ۲- غنی‌سازی اوقات فراغت مراجعه‌کنندگان؛ ۳- گسترش فرهنگ مطالعه، تحقیق و کتابخوانی؛ ۴- متحول نمودن حیات علمی و فرهنگی جامعه؛ ۵- گردآوری و بهره‌گیری از تمام منابع اطلاعاتی و دسترسی‌پذیری برای عموم مردم (کشانی، ۱۳۸۷). عملکردهای اصلی این کتابخانه در قالب این بخش‌ها عرضه می‌شود: بخش دیداری و شنیداری، گالری‌ها، بخش اطلاعات، بخش امانت، بخش مخزن و آماده‌سازی، سایت اینترنت، بخش شبکه مرکزی، بخش نشریات، بخش مرجع، بخش علوم و فنون، قسمت اداری کتابخانه و سالن اجتماعات (شرافت، ۱۳۸۴). فضاهای موجود در طبقات به این ترتیب قرار گرفته‌اند: طبقه همکف شامل ورودی، آمفی‌تئاتر، نشریات، اداری؛ طبقه اول شامل بالکن، مرجع و اداری؛ طبقه زیرزمین اول شامل گالری، شبکه مرکزی، اینترنت، اتاق

1. Chartered institute of Information Professionals

پخش فیلم، سالن مطالعه؛ طبقه زیرزمین دوم شامل آب‌نما و حیاط مرکزی، سالن سمعی و بصری، نمازخانه، موتورخانه، اتاق متصدی میکروفیلم، اتاق نگهداری، اتاق صحافی، سرویس بهداشتی، پارکینگ؛ طبقه زیرزمین سوم شامل پارکینگ، مخزن، منبع کتاب‌های گران‌بها، قرنطینه کتاب‌ها، اتاق برق (طبائیان، ۱۳۸۷). بر اساس معیارهای مطالعه شده در مسابقات و استانداردهای معتبر معماری کتابخانه و مصاحبه با ۸۵ نفر از کاربران کتابخانه مرکزی اصفهان با ابزار پرسشنامه و تحلیل کیفی محتوای پرسشنامه‌ها، مؤلفه‌های مؤثر در جامعه‌پذیری کتابخانه مرکزی اصفهان در جدول ۲ جمع‌بندی و تحلیل شده و نقد بر پایه آن بنا شده است.

جدول ۲. تحلیل مؤلفه‌های معماری مؤثر در جامعه‌پذیری کتابخانه مرکزی اصفهان

مؤلفه‌های معماری	تحلیل	نظر مردم
مکان‌یابی سایت	<ul style="list-style-type: none"> - قرارگیری در نقطه‌ای مرکزی در شهر و در مجاورت پارک قدیمی؛ - جای‌گیری در بافت تاریخی و نزدیک به میدان نقش جهان و کاخ هشت بهشت. 	<p>خوب: ۶۲/۳۵ درصد</p> <p>متوسط: ۳۰/۳۵ درصد</p> <p>ضعیف: ۷/۳۰ درصد</p>
جذابیت و گیرایی فرم	<ul style="list-style-type: none"> - فرم یکپارچه مکعب مستطیل با پوشش متخلخل آجری و تکرار شکل مربع در نما؛ - استفاده از رنگ گرم در نما و پله‌های کشیده ورودی؛ - القای حس دژی درون‌نگرا به علت نبود شفافیت بصری در نما و ارتباط بین درون و بیرون. 	<p>جذاب: ۷۱/۸۵ درصد</p> <p>غیرجذاب: ۲۸/۱۵ درصد</p>
مسیریابی و خوانایی	<ul style="list-style-type: none"> - فضا گنگ بوده و بدون استفاده از تابلوهای راهنما خوانا نمی‌باشد؛ - مسیرها و فضاهای عملکردی متداخل است که به ازدحام بی‌مورد می‌انجامد. 	<p>مشکل در مسیریابی: ۷۱ درصد</p> <p>عدم مشکل مسیریابی: ۲۹ درصد</p>
شفافیت فضایی	<ul style="list-style-type: none"> - به واسطه طراحی فضاها به صورت جدا از هم و دیوارها و پارتیشن‌های فراوان، گستره میدان دید محدود بوده و شفافیت فضایی وجود ندارد؛ - ارتفاع سقف در فضاهای عمومی کوتاه است. 	<p>خوب: ۱۱/۵ درصد</p> <p>متوسط: ۶۵ درصد</p> <p>ضعیف: ۲۳/۵ درصد</p>

←

تحقیقات اطلاع‌رسانی و

کتابخانه‌های عمومی

نقد معماری بنای کتابخانه مرکزی و مرکز اطلاع‌رسانی شهرداری اصفهان

→

مؤلفه‌های معماری	تحلیل	نظر مردم
جذابیت‌های بصری و سرگرمی‌های مثبت	<ul style="list-style-type: none"> - آکورایوم فضای انتظار در ارتفاع بالا و خارج از دید ناظر نشسته بر صندلی است؛ - عناصر طبیعی در دسترس و دید نمی‌باشد و از مجسمه بهره برده نشده است؛ - عدم استفاده از چشم‌اندازهای بالقوه در اطراف ساختمان در فضای انتظار. 	<p>خوب: ۱۵ درصد</p> <p>متوسط: ۴۰ درصد</p> <p>ضعیف: ۴۵ درصد</p>
کیفیت فضا جهت برقراری رابطه مؤثر با کتابداران	<ul style="list-style-type: none"> - خم شدن افراد برای دیدن کتابدار از خلال روزنه میز امانت؛ - عدم تنظیم ارتفاع صندلی کتابداران با افراد برای برقراری ارتباط مؤثرتر؛ - شاخص نبودن میز کتابدار و نبود جذابیت بصری در فضای مخصوص به کتابدار برای ایجاد ارتباط صمیمانه‌تر با کتابداران. 	<p>خوب: ۲۱ درصد</p> <p>متوسط: ۵۵ درصد</p> <p>ضعیف: ۲۴ درصد</p>
چگونگی بهره‌مندی از نور طبیعی	<ul style="list-style-type: none"> - تعبیه پنجره در بدنه نماها و ایجاد حیاط مرکزی نورگیر؛ - طراحی دیوار مشبک آجری در جلوی نمای اصلی برای کاهش بار گرمایی تابش؛ - نبود نور طبیعی کافی در سالن‌های مطالعه در طبقه زیرزمین. 	<p>نبود نور طبیعی کافی: ۶۲ درصد</p> <p>وجود نور طبیعی کافی: ۳۸ درصد</p>
سیستم قفسه بندی	<ul style="list-style-type: none"> - نبود امکان برقراری ارتباط حسی با کتاب و لمس آن به دلیل سیستم قفسه‌بندی بسته؛ - عدم استفاده از قابلیت مناسب سیستم قفسه‌بندی باز برای جست‌وجوی مؤثرتر. 	<p>ترجیح قفسه‌بندی باز: ۸۷ درصد</p> <p>ترجیح قفسه‌بندی بسته: ۱۳ درصد</p>
تالار مطالعه	<ul style="list-style-type: none"> - کمبود فضای کافی تالار مطالعه برای استفاده همه اقشار جامعه و اختصاص آن تنها به افراد دارای مدرک کارشناسی و بالاتر؛ - نبود نور طبیعی کافی در سالن مطالعه به دلیل جایابی نامناسب؛ - نبود کتابخانه مخصوص کودکان، نوجوانان و افراد معلول. 	<p>کافی: ۳۰ درصد</p> <p>ناکافی: ۷۰ درصد</p>
فضای استراحت	<ul style="list-style-type: none"> - فضایی تحت عنوان نشیمن یا فضای استراحت در این کتابخانه وجود ندارد؛ - فضایی برای خوردن و آشامیدن مانند تریا یا بوفه وجود ندارد؛ - از مبلمان راحتی و عناصر ایجادکننده احساس خودمانی و صمیمیت بهره برده نشده است. 	<p>خوب: ۱۳/۹۵ درصد</p> <p>متوسط: ۴۲/۲۵ درصد</p> <p>ضعیف: ۴۱/۸ درصد</p>

←

مؤلفه‌های معماری	تحلیل	نظر مردم
حیات مرکزی	- علی‌رغم نقش مناسب حیات مرکزی برای نور دادن به فضاهای داخلی، فضای مناسبی برای استراحت و استفاده از قابلیت آب برای جمع کردن مردم دور هم در این فضا در نظر گرفته نشده است و معمولاً این قسمت، فضایی خلوت و خالی از حضور مردم است.	خوب: ۲۲/۲۵ درصد متوسط: ۴۸/۴۵ درصد ضعیف: ۲۹/۳ درصد
آمفی تئاتر	- تداخل عملکردهای غیر مرتبط برای رسیدن به آمفی تئاتر؛ - چیدمان مبلمان آمفی تئاتر در جهت قطر مربع پلان که سبب عدم امکان استفاده از پانل سخنرانی هنگام استفاده از پرده نمایش می‌شود.	خوب: ۲۳/۹۵ درصد متوسط: ۴۹/۶۵ درصد ضعیف: ۲۶/۴ درصد
گالری‌ها (نمایشگاه)	- جایابی گالری‌ها در طبقه زیرزمین و قرار نگرفتن در نقطه دید مراجعان به کتابخانه؛ - ارتفاع کوتاه و سرگیر مسیرهای عبور از پارکیشن‌های گالری‌ها.	جذب‌کننده: ۴۲ درصد غیرجذب‌کننده: ۵۸ درصد

نقد و تحلیل

سایت: بستر قرارگیری کتابخانه در نقطه‌ای مرکزی در شهر در خیابان باغ‌گلدسته و در بافت تاریخی صفوی جایی که باغ و کاخ هشت‌بهشت در روبه‌روی آن و میدان تاریخی نقش جهان در نزدیکی آن است قرار دارد. محل قرارگیری و عناصر تاریخی موجود در سایت، امکانات محیطی وسیعی از حیث طراحی چشم‌اندازهای متنوع و زیبا به این عناصر از داخل فضا فراهم می‌نماید. به علت قرارگیری در بافت تاریخی و مجاورت با بناهای با ارزش، فرم و نمای ساختمان کتابخانه باید همسو و هم‌آوا با محیط اطراف بوده و تعارض دیداری با عناصر سایت ایجاد نکند. همچنین، ایستگاه اتوبوس شهری در مجاورت این مکان دسترسی به کتابخانه از طریق حمل و نقل عمومی را به وجود می‌آورد.

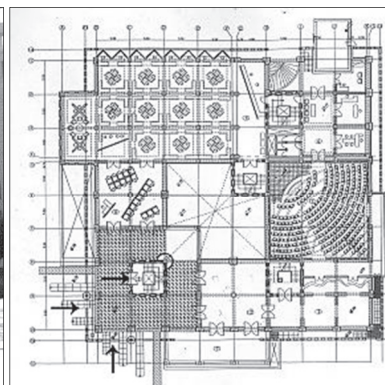
فرم: فرم کلی ساختمان، مکعب مستطیلی با پوشش آجری مشبک است. طراحی شکل مربع در نما و فضای داخل، فرم یکپارچه، نمای متخلخل، رنگ گرم مصالح و پله‌های کشیده ورودی، کالبد جذابی برای کتابخانه ایجاد کرده است؛ اما در حالی که شفافیت یکی از

ویژگی‌های محبوب کتابخانه‌های امروزی است (سوفار، طالب و حنبلی^۱ (۲۰۱۲) نمای بیرونی ساختمان شفاف نیست و بیش از آنکه به برقراری ارتباط بین مردم و کتابخانه کمک کند به عنصری مجرد و دژ درونگرا می‌ماند که امکان دیده شدن فعالیت‌های جاری درون فضا و جذب مردم به داخل از این طریق را ایجاد نمی‌کند. نمای شفاف نشان‌دهنده نقش و هویت یک ساختمان فرهنگی و نماد برابری و بی‌طرفی دانش است (دسگران^۲، ۲۰۱۰).

مسیریابی: ساختمان کتابخانه بر روی صفه‌ای به ارتفاع ۱٫۳۴ متر از سطح زمین واقع شده و مراجعان در ابتدای ورود به ساختمان از طریق دسترسی‌های تعبیه شده از خیابان در طبقه چهارم حضور می‌یابند (طباطبائی، ۱۳۸۷). با قرار دادن مبلمان مناسب، این صفه می‌توانست به فضایی برای برپایی برنامه‌های فرهنگی و تعاملات انسانی در فضای باز تبدیل شود. سپس، پله‌ها و رمپ‌های تیز و کشیده‌ای فرد را به صفه‌ای دیگر در ارتفاع ۲٫۶+ فرا می‌خواند.

شکل ۲. صفه ورودی؛ فضایی بی استفاده
(منبع: نگارندگان)

شکل ۱. نقشه طبقه همکف؛ چگونگی رسیدن به صفه ورودی (منبع: نگارندگان)

افراد در این فضا با حجم صلب پلکان مرکزی به جای یک لابی مجلل معرفی‌کننده خدمات که با حضور در آن بتوانند تا حدی از اتفاقات بخش‌های مختلف مطلع گردند مواجه شده که با کاستن از شفافیت فضایی، جهت‌یابی و خوانایی فضا را از بین برده و جز با دعوت به بالا یا پایین رفتن، فرد را به هیچ نوع استقرار یا مقصدی هدایت نمی‌کند.

1. Sufar, Talib, Hambali

2. Desgrand

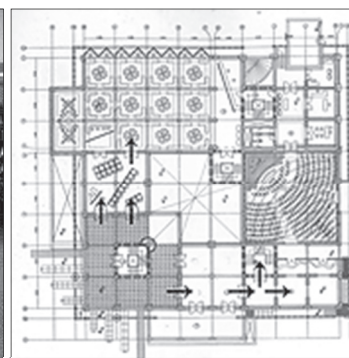

شکل ۳. ورودی مجموعه؛ چگونگی دسترسی از پیاده رو به صفت ورودی و چشم انداز حجم صلب پلکان مرکزی در ورودی بنا (منبع: آرشیو کتابخانه مرکزی اصفهان)

اگر حجم پلکان مرکزی از نقطه فعلی حذف و توزیع فضایی طبقات با پلکان مجلل در فضایی شفاف که از طریق وُید^۱ (گشودگی در سطح طبقات) حاصل می‌گردد صورت پذیرد می‌توان تاحدی نقش لابی را به این فضا اختصاص داد. همچنین اختلاط عملکردی و قرار گرفتن کاربری‌های مختلف در مسیر یکدیگر، نوعی ازدحام و سردرگمی فضایی ایجاد کرده است؛ به عنوان نمونه، فرد برای مراجعه به میز امانت و جست‌وجوی کتاب که در زمره اصلی‌ترین عملکردهای کتابخانه است باید از فضای تالار رایانه عبور کند؛ در مجاورت این قسمت، بخش نشریات قرار گرفته که توسط تیغه (پارتیشن) از این فضا جدا گشته و علاوه بر تداخل صوتی که بین این قسمت و بخش امانت کتاب (که به ترتیب فضایی آرام و شلوغ هستند) پدید می‌آورد، نشان از عدم جایابی مناسب بخش مجلات دارد.

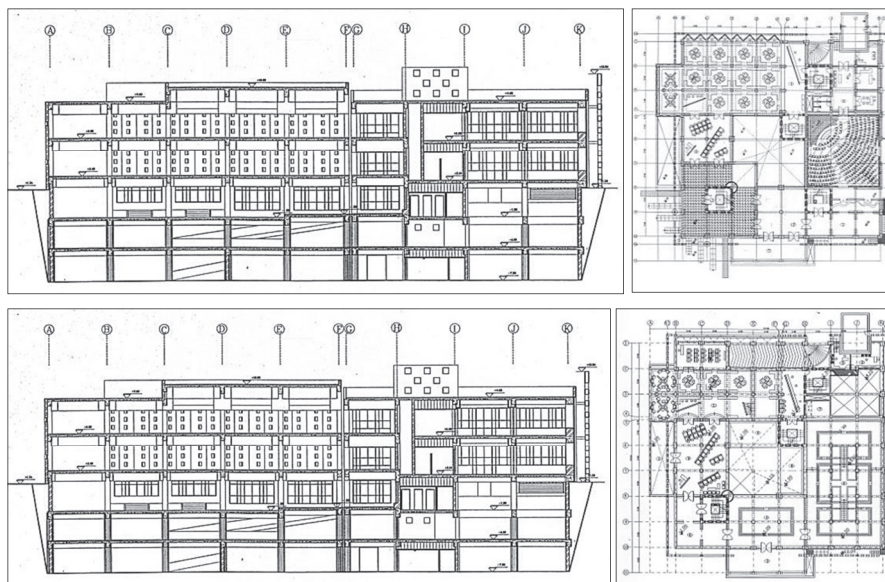

شکل ۵. سالن جستجو؛ جداسازی فضاها توسط پارتیشن در طبقه همکف (منبع: نگارندگان)

شکل ۴. طبقه همکف؛ تداخل فضایی و حرکتی عملکردها (منبع: نگارندگان)

شفافیت فضایی: کتابخانه‌های عمومی به اعتبار عمومی‌شان باید دارای معماری‌ای باشند که این معنی را منتقل کند؛ یعنی مخاطب با قرار گرفتن در فضا، عمومی بودن آن را درک کند و فضا را تنها متعلق به قشر خاصی از جامعه نداند. یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های فضا که می‌تواند نماد شفافیت و آزادی جریان دانش به طور مساوی برای همه مردم باشد و آن را نمایندگی کند، شفافیت فضایی است؛ اما در این کتابخانه هر فرد در هر حوزه‌ای که قرار دارد تنها به اندازه همان حوزه گستره دید داشته و دیوارها و پارتیشن‌های اطراف و درون فضا، افق دید او را محدود می‌نماید. نبود خوانایی و شفافیت لازم برای فضاهای عمومی چون کتابخانه، استفاده از تابلوهای راهنما در این مکان را اجتناب‌ناپذیر می‌نماید؛ در واقع بیش از آنکه معماری و فضا معرفی‌کننده خدمات کتابخانه باشد، تابلوهای راهنما و خطوط مسیریابی به افراد در یافتن جهات مورد نظرشان کمک می‌کند. اختصاص عنصر هویت‌بخش به هر فضا و معرفی هر عملکرد از طریق عوامل معماری مانند رنگ، مصالح، تناسبات، مبلمان متفاوت، مجسمه و... می‌تواند تا حدی به رفع این نقیصه بینجامد. به علاوه، به دلیل عدم طراحی مناسب برای استفاده حداکثری از نور طبیعی به عنوان یکی از شاخصه‌های مهم در طراحی کتابخانه و فضای مطالعه و تامین‌کننده شفافیت فضایی، استفاده از نور مصنوعی در تمام ساعات روز در فضای کتابخانه اجتناب‌ناپذیر می‌نماید.

شکل ۶. مقاطع افقی بنا؛ سطوح یکپارچه و ممتد در سطح طبقات بدون گشودگی‌های فضایی
(منبع: آرشیو کتابخانه مرکزی اصفهان)

بخش امانت کتاب: در این بخش، برای صحبت با کتابدار میز امانت باید کمی خم شده و او را از خلال روزنه دیوار جلوی خود دید؛ همچنین، سرگرمی مثبت مناسبی هنگام انتظار برای دریافت کتاب وجود ندارد. فضای انتظار، سقف بلندی نداشته و چشم‌انداز افراد نشسته بر صندلی‌های پلاستیکی پشت‌سرهم، پشت افرادی است که در حال جست‌وجوی رایانه‌ای کتب‌اند. پنجره‌های کوچک این فضا، امکان بهره‌بردن از چشم‌انداز زیبای کاخ و باغ هشت‌بهشت را برای افراد منتظر دریافت کتاب فراهم نمی‌آورد.

شکل ۸. میز امانت، خم شدن مراجعین برای دیدن کتابدار (منبع: نگارندگان)

شکل ۷. سالن جست‌وجوی رایانه‌ای؛ نبود صندلی (منبع: آرشیو کتابخانه مرکزی اصفهان)

مخزن و تالار مطالعه: سیستم قفسه‌بندی کتاب‌ها به علت نبود فضای کافی از نوع بسته بوده که باعث عدم ارتباط حسی با کتاب و محروم شدن از قابلیت مناسب قفسه‌بندی باز برای امکان جست‌وجوی بهتر می‌شود؛ به دلیل برنامه‌ریزی نامناسب، این کتابخانه از فضای کافی برای تالارهای مطالعه نیز رنج برده و فقط افراد دارای مدرک کارشناسی و بالاتر حق استفاده از تالارهای مطالعه در زیرزمین اول که از نور طبیعی کافی هم بهره‌نمی‌برد را دارند. کتابخانه کودک و نوجوان و کتابخانه مخصوص افراد معلول که منجر به جذب جمعیت بیشتری به فضا و جامعه‌پذیری بیشتر بنا می‌شود در طراحی این کتابخانه دیده نشده است.

فضای استراحت: فضاهای عمومی که مردم در آن قادر به اشتغال به محیط با نگاه کردن به سایرین، نشستن، غذا خوردن، فعالیت‌های خرده‌فروشی، اتفاقات دنج و یا تفریح فعال و غیرفعال باشند برای مردم جاذبه بیشتری دارند (دانشپور، ۱۳۸۶). مکان‌های اجتماع مردمی آنهایی هستند که فضای راحت نشستن، نور خوب و ملاقات با مردم دیگر را امکان‌پذیر ساخته

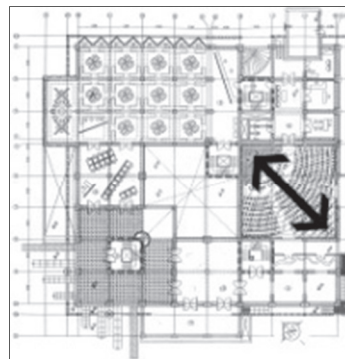

و مکان‌هایی برای فعالیت در آنها وجود داشته باشد مثل دکهٔ اغذیه‌فروشی (لنگ، ۱۳۹۱)؛ اما فضایی تحت عنوان نشیمن برای استراحت و خوردن و آشامیدن که کتابخانه‌های امروزی آن را با مبلمان راحتی و عناصر آشنا و دلخواه مردم مثل وسایل خانه طراحی می‌کنند تا افراد احساس خودمانی و صمیمیت با فضا کرده و دلایل فراوانی برای آمدن و ماندن در آن داشته باشند در این کتابخانه یافت نمی‌شود.

آمفی تئاتر: تداخل عملکردهای غیرمرتبط برای رسیدن به آمفی تئاتر به گونه‌ای است که پس از قرار گرفتن در صفت ورودی، باید از فضای خالی بدون استفاده‌ای گذر کرد؛ سپس باید از فضایی رد شد که پلکان دسترسی به بخش اداری در آن واقع شده است و بعد از آن به ورودی آمفی تئاتر می‌رسیم. جهت چیدمان صندلی‌های آمفی تئاتر در جهت قطر فضای مربعی آن می‌باشد، بدین جهت هنگام نیاز به استفاده از پرده نمایش امکان استفاده از پانل سخنرانی وجود ندارد؛ چراکه فضایی برای پرده نمایش در نظر گرفته نشده و در حال حاضر به صورت آویزان در جلوی پانل سخنرانی قرار می‌گیرد.

شکل ۱۰. آمفی تئاتر؛ نحوه تعامل پانل سخنرانی و پرده نمایش (منبع: www.esfahansport.com)

شکل ۹. نقشه آمفی تئاتر؛ جهت‌گیری قطری (منبع: نگارندگان)

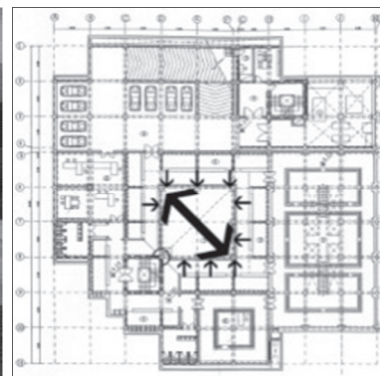
گالری (نمایشگاه): گالری‌های مجموعه همگی در طبقات زیرین جایابی شده است؛ در حالی که با قرار دادن آنها در فضای مناسب‌تر و در نقطه دید، امکان دعوت از افراد برای بازدید از گالری‌ها به طور اتفاقی پدید می‌آید. ارتفاع ورودی پارتیشن‌های گالری‌ها کوتاه و سرگیر

بوده و برای زمینه گالری ایده مناسبی به نظر نمی‌رسد؛ لذا مسئولان کتابخانه در درگاه ورودی هر جداساز، قطعه ابری نصب کرده‌اند تا در صورت برخورد سر افراد با پارتیشن، آسیب جدی رخ ندهد!

حیات مرکزی: حیات مرکزی و حوض بزرگ واقع در آن نقش مناسبی برای نور دادن به حوزه‌های پیرامونش ایفا می‌کند، اما قرارگیری آن در طبقه زیرزمین دوم، جاییابی آن در مجاورت سرویس‌های بهداشتی، ارتفاع کوتاه سقف در این طبقه و عدم تناسب آن با تیرهای سترگ موجود در این فضا و اختصاص دادن فضاهای پیرامون به عملکردهای مجرد، لذتی برای نشستن و استفاده از قابلیت بالقوه عنصر آب برای جمع کردن مردم باقی نمی‌گذارد. با کوچک کردن ابعاد حوض و قرار دادن عملکردهای جاذب جمعیت مثل فروشگاه، این فضا به نقطه‌ای پویا در بنا تبدیل می‌شد. همچنین، کتابخانه فاقد فضای مناسب برای برپایی نماز جماعت بوده و قسمتی از فضای نمایشگاه در دوره‌های بعدی به این عملکرد اختصاص داده شده است؛ فضاهای کوچکی که در نقشه‌های اولیه تحت عنوان غرفه نام‌گذاری شده بود برای فضای نمازخانه (نماز فردی) در نظر گرفته شد.

شکل ۱۲. آب‌نما؛ چشم‌انداز مخدوش شده استخر توسط تیرهای سترگ (منبع: آرشیو کتابخانه مرکزی اصفهان)

شکل ۱۱. نقشه زیرزمین؛ نسبت ابعاد استخر و راهروی مجاورش (منبع: نگارندگان)

پشتیبانی از تعاملات اجتماعی: علی‌رغم آنکه کتابخانه‌های امروزی افراد را به تعاملات اجتماعی بیشتری در بستر کتابخانه تشویق کرده و فضاهای متنوعی برای کار و مطالعه گروهی

ارائه می‌دهند؛ اما فضایی برای گفت‌وگو و قرار گرفتن در کار و مطالعه گروهی در این کتابخانه وجود نداشته و فضا، افراد را به برقراری تعاملات اجتماعی تشویق نمی‌کند؛ بر این اساس ۸۳/۸۵ درصد از افرادی که مورد مصاحبه قرار گرفتند معتقدند فضایی برای گفت‌وگو و قرار گرفتن در کار و مطالعه گروهی در این کتابخانه وجود نداشته و تنها ۱۶/۱۵ درصد معتقد به وجود آن هستند. کیفیت فضایی لازم برای پشتیبانی از فعالیت‌های گروهی و تعاملات اجتماعی به نظر ۵۷/۷۵ درصد افراد متوسط، به نظر ۳۳/۳۵ درصد افراد ضعیف و تنها به نظر ۸/۹ درصد افراد خوب است و ۵۸/۰۵ درصد از افراد معتقدند مکان ویژه و خاص مورد علاقه‌شان در این کتابخانه وجود نداشته و ۴۱/۹۵ درصد چنین فضایی را یافته‌اند. ۶۰/۰۶ درصد افراد این کتابخانه را خنثی، ۲۲/۲۵ درصد آن را عبوس و ۱۷/۶۹ درصد آن را شاد می‌پندارند، بنابراین ۶۶/۹۵ درصد از افراد تمایلی به انتخاب این کتابخانه برای قرار گذاشتن با دوستان‌شان نداشته و ۳۳/۰۵ درصد چنین تمایلی دارند. همچنین، ۷ درصد افراد دو-سه بار در هفته، ۱۰ درصد افراد دو-سه بار در ماه، ۲۵ درصد ماهی یک‌بار و ۵۸ درصد کم‌تر از ماهی یک‌بار به کتابخانه مراجعه کرده و هیچ یک از افراد مورد مصاحبه هر روز به کتابخانه مراجعه نمی‌کند و هنگام حضور در کتابخانه ۵۱/۸ درصد افراد زمانی کمتر از یک ساعت، ۳۵/۸ درصد افراد یک تا دو ساعت و تنها ۱۲/۴ درصد افراد بیش از دو ساعت در آن می‌مانند که نشان از حضور اجتماعی پایین افراد در این کتابخانه و عدم تأمین نیازهای ایشان در زمینه برقراری تعاملات اجتماعی در محیط فرهنگی کتابخانه دارد.

نتیجه‌گیری

جاذبیت یک شهر با توجه به انبوه مردمی که در فضاهای همگانی آن گرد هم آمده مفهوم می‌یابد. با نقد معماری کتابخانه‌های عمومی معاصر راهی به سوی درک بهتر مخاطبین از فضا به وجود می‌آید. نقد کتابخانه در پژوهش‌های گذشته در ایران بیشتر معطوف به سنجش میزان رضایت کاربران از خدمات کتابخانه و یا مقایسه آن با استانداردهای جهانی بوده و تحلیل معماری بنای کتابخانه از منظر رویکردهای مورد نظر کتابخانه‌های موفق جهان در عصر حاضر نظیر دعوت به حضور گسترده مردم و ارتقاء تعاملات اجتماعی کمتر مورد توجه بوده است. نقد حاضر با شیوه توصیفی-موردپژوهی به سنجش معیارهای جامعه‌پذیری در بنای کتابخانه

مرکزی اصفهان پرداخت و نشان داد که این کتابخانه از حیث مکان‌یابی به سبب قرار گرفتن در نقطه‌ای مرکزی در شهر و از منظر کالبد بیرونی به سبب استفاده از فرم خالص و ایجاد چشم‌انداز، جذاب بوده و از این حیث با معیارهای جامعه‌پذیری تطابق دارد؛ اما اصلی‌ترین مشکل معماری این کتابخانه تداخل عملکردی و نبود شفافیت فضایی است که منجر به خوانایی کم فضا، عدم مسیریابی مناسب، نبود چشم‌انداز و محدود بودن افق دید می‌شود که امنیت روانی را تحت تأثیر قرار داده و اشتغال غیرفعال افراد از طریق دیدن فعالیت دیگران در محیط را موجب می‌گردد. به علاوه، نبود فضای کار و مطالعه گروهی، میدان عمومی جلوی کتابخانه، لابی درخور، سرگرمی‌های مثبت، فضای کافی سالن مطالعه، کتابخانه کودک و نوجوان، اتاق قصه‌گویی، انعطاف‌پذیری، مبلمان راحتی، فروشگاه و کافی‌شاپ منجر به عدم پشتیبانی از تعاملات اجتماعی در این کتابخانه و فقدان معیارهای جامعه‌پذیری از این منظر و حضور اجتماعی پایین افراد در آن می‌گردد.

پیشنهادهای

پیشنهادهای زیر برای بهبود معماری کتابخانه مرکزی اصفهان و ارتقای جامعه‌پذیری در آن ارائه شده است:

۱. شفاف کردن بخشی از نما برای ایجاد ارتباط دیداری بین خارج و داخل؛
۲. تعبیه مبلمان و سایه‌بان مناسب بر صفت ورودی جهت خارج کردن آن از فضای گذر و بالا بردن حضور مردم و افزایش امکان تعاملات اجتماعی در این فضا؛
۳. قرار دادن عملکردهای همگون در مجاورت یکدیگر برای کاستن از تداخل حرکتی عملکردهای نامتجانس و اغتشاش صوتی و بصری موجود میان آن‌ها؛
۴. اختصاص عناصر هویت‌بخش به هر فضا از طریق عوامل معماری مانند رنگ، مصالح، تناسبات، مبلمان، تایپوگرافی و مجسمه برای کاستن از عدم خوانایی فضا؛
۵. حذف دیوار جلوی کتابداران بخش امانت و تنظیم ارتفاع صندلی ایشان در راستای چشمان مراجعه‌کنندگان به منظور امکان برقراری تعامل مناسب‌تر؛
۶. استفاده از چشم‌اندازها و سرگرمی‌های مثبت هنگام انتظار برای دریافت کتاب؛

۷. استفاده از سیستم قفسه‌بندی باز به منظور جست‌وجوی مؤثرتر کتاب و برقراری رابطه حسی بیشتر با کتاب از طریق لمس آن؛
۸. برنامه‌ریزی مناسب جهت افزایش سالن‌های مطالعه برای عموم افراد؛
۹. اختصاص فضای مناسب برای کتابخانه کودک، نوجوان و معلولین؛
۱۰. طراحی فضاهای گفت‌وگو محور و تالار مطالعه گروهی؛
۱۱. اختصاص فضایی برای نشیمن، استراحت، خوردن و آشامیدن در کنار تعاملات اجتماعی با مبلمان راحتی برای افزایش احساس صمیمیت افراد در فضا؛
۱۲. قرار دادن گالری‌های مجموعه در نقاط دید مراجعه‌کنندگان و افزایش ارتفاع سردرب ورودی پارکینگ‌های آنها؛
۱۳. قرار دادن عملکردهای جاذب جمعیت مثل فروشگاه در راهروی مجاور حوض به منظور تبدیل این فضا از نقطه‌ای مرده به فضایی پرنشاط و سرزنده.

منابع

- اتو، وین (۱۳۸۴). *معماری و اندیشه نقدانه*. ترجمه امینه انجم شعاع. تهران: فرهنگستان هنر.
- پورجعفر، محمدرضا و دهقانی، فهیمه (۱۳۹۰). نقش بازآفرینی مناظر فرهنگی بر ارتقای کیفیت زندگی شهروندی نمونه موردی: مجموعه زندیه شیراز. *دوفصلنامه نقش جهان*، (۱)، ۸۱-۹۴.
- حسینی، سید عبدالرضا (۱۳۸۵). جامعه‌پذیری سازمانی و اثر بخشی آن. *مجله علوم انسانی*، ۱۵ (۶۵)، ۷۵-۹۳.
- خویی، حمیدرضا (۱۳۸۳). نسبت دانش معماری با نقد آثار آن. *مجله خیال*، (۱۲)، ۸۴-۹۵.
- دانشپور، عبدالهادی و چرخچیان، مریم (۱۳۸۶). فضاهای عمومی و عوامل مؤثر بر حیات جمعی. *مجله باغ نظر*، (۷)، ۱۹-۲۸.
- رئیی، ایمان و دانشپور، عبدالهادی (۱۳۹۰). تحلیل محتوای نقدهای معماری نشریات معماری ایران از ۱۳۲۵ تا ۱۳۸۰ خورشیدی. *مجله هویت شهر*، (۸)، ۳۹-۴۶.
- شرافت، امیرحسین (۱۳۸۴). آشنایی با کتابخانه مرکزی و مرکز اطلاع‌رسانی اصفهان. *کتاب ماه*، (۸۸)، ۱۳۲-۱۳۸.
- طباطبائی، مرضیه و طرفه، حسن (۱۳۸۷). تحلیل و بررسی ساختمان کتابخانه مرکزی شهرداری اصفهان. *مجله هنر معماری*، (۱۱)، ۶۲-۶۴.

- عازم، پرویز (۱۳۷۶). *ساختمان و تجهیزات کتابخانه*. تهران: دبیرخانه هیات امنای کتابخانه‌های عمومی کشور.
- عباسی، مهدی (۱۳۹۲). پژوهشی در باب ارتقای اعتبار علمی نقدهای معماری. *مجله باغ نظر*، (۲۴)، ۷۸-۶۹.
- عباس‌زادگان، مصطفی (۱۳۸۴). ابعاد اجتماعی، روانشناختی فضاها شهری، *مجله بین‌المللی علوم مهندسی*، (۱۶)، ۱۷۲-۱۴۹.
- فیضی، محسن و خاک‌زند، مهدی (۱۳۸۹). تجزیه و تحلیل ده اثر از پنجاه سال معماری معاصر ایران. تهران: انتشارات فرهنگ متین.
- کشانی، محمدرضا (۱۳۸۷). کتابخانه مرکزی و مرکز اطلاع‌رسانی شهرداری اصفهان. *ماهنامه اطلاع‌یابی و اطلاع‌رسانی*، (۱۰)، ۷۰-۶۸.
- لنگ، جان (۱۳۹۱). آفرینش نظریه معماری، نقش علوم رفتاری در طراحی محیط. ترجمه علیرضا عینی‌فر. چاپ ششم. تهران: انتشارات دانشگاه تهران.
- مردمی، کریم؛ هاشم‌نژاد، هاشم؛ حسن‌پور رحیم‌آباد، کسری و باقری، ملیحه (۱۳۹۲). طراحی مبتنی بر شواهد برای مراکز درمانی. تهران: انتشارات عصر کنکاش.
- مطلبی، قاسم (۱۳۸۰). روانشناسی محیط، دانشی نو در خدمت معماری و طراحی شهری. *نشریه هنرهای زیبا*، (۱۰۰)، ۶۷-۵۲.
- منصوری، سیدامیر (۱۳۷۹). روش نقد معماری. *فصلنامه هنرهای زیبا*، (۷)، ۷۸-۷۱.
- مهدوی‌نژاد، محمدجواد (۱۳۸۴). آموزش نقد معماری. *فصلنامه هنرهای زیبا*، (۲۳)، ۷۶-۶۹.

References

- Bäckman, M. & Rundqvist, M. (2005). *Sociable Space in a City of Life, the Case of Hanoi*. Independent thesis Advanced level (degree of Master (One Year)) Student thesis, Blekinge Institute of Technology, Karlskrona, Sweden.
- Berry, J. N. (2006). Salt Lake City Public Library-Where Democracy Happens. *Library Journal*. Retrieved June 15, 2006, from: <http://lj.libraryjournal.com/awards/galelj-library-of-the-year-2006-salt-lake-city-public-library-where-democracy-happens>
- CABE (2011). *Better Public Libraries*. London: Commission for Architecture & the Built Environment.
- Desgrand, M. (2010). *Glass as a Primary Facade Element in Urban Heritage Contexts*. Retrieved May 6, 2010, from: <http://www.yourbuilding.org/Article/NewsDetail.aspx?p=83&id=3032>
- Gehl, J. (2004). *Public spaces, public life*. Copenhagen: Danish architectural press.
- Gisolfi, P. (2014). Designing 21st-Century Libraries. *Library Journal*. Retrieved June 16, 2014, from: <http://lj.libraryjournal.com/2014/06/buildings/lbd/upclose-designing-21st-century-libraries-library-by-design>

- Hayes, W. H. (2002). Architectural Criticism, *the Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 60 (4), 239-325.
- Larsen, J. (2014). *Public Library of the Year*, Danish Agency for Culture, (*kulturstyrelsen*). Retrieved June 13, 2014, from: http://modelprogrammer.kulturstyrelsen.dk/index.php?id=355#.U8Ppn_mSxIE
- Laerkes, J. & Manolis, P. (2013). *Building Libraries for Tomorrow: INELI Cohort 1 Collaborative Project Report*. Retrieved June 13, 2014, from: <http://www.grlc.vic.gov.au/sites/default/files/pdfs/Board-Report-Attachment4-Sept-16-2013.pdf>
- Library Journal (2011). *New Landmark Libraries*. Retrieved May 10, 2011, from: <http://lj.libraryjournal.com/2011/05/buildings/ljs-new-landmark-libraries-criteria-and-judges>
- McKnight, K. (2011). Top 12 Ways Technology Changed Learning, *Tech HUB*. Retrieved 13 December, 2011, from: <http://www.teachhub.com/how-technology-changed-learning>
- Pattabi, G. R. & Coyne, R. (2000). the Production of Architectural Criticism. *Architectural Theory Review*, 5 (1), 83-102.
- Sufar, S.; Talib, A. & Hambali, H. (2012). Towards a Better Design: Physical Interior Environments of Public Libraries in Peninsular Malaysia. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (42), 131-143

به این مقاله این‌گونه استناد کنید:

مردمی، کریم و سلیمان‌پور، احسان (۱۳۹۵). نقد معماری بنای کتابخانه مرکزی و مرکز اطلاع‌رسانی شهرداری اصفهان. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۲ (۳)، ۳۷۷-۳۵۵.

Architecture of Central Library and Information Center of Isfahan City in Iran: A Critical Evaluation

Karim Mardomi (Corresponding author)

Assistant Professor, Department of Architecture &
Municipal Engineering, Iran University of Science and Technology, Tehran
k_mardomi@iust.ac.ir

Ehsan Soleimanpoor

M. A. of Islamic Architecture, Imam Reza International University, Mashhad, Iran
ehsan.art@gmail.com

Received: 15th July 2014; Accepted: 16th January 2015

Abstract

Purpose: The purpose of this article is to discover the architectural properties of Central Library and Information Center of Isfahan municipality in terms of architectural criticism and analyzing capabilities and potentials to attract more audience and be a better library space.

Methodology: This research implemented with descriptive case study method and architectural critique, analyses the architectural qualities that make Isfahan Central Library and Information Center Building a sociable, welcome and attractive building. In order to select criterions, we performed 85 interviews with users and a researcher-made questionnaire was used to collect viewpoint data from them. The content and context of interviews has analyzed too and results formed upon it.

Findings: Results showed that the library building is in an appropriate situation in the city and the outer form, has a certain identity but is weak in making a transparent, legible, bright, flexible and happy space that supports social interactions and make a sociable library. Qualities of the building were far from sociability factors of a library building.

Originality/Value: Case study and critical view on main library buildings of a country and comparing them to parameters of successful libraries of the world can help to have a deeper vision about them and provides the context for the development and design of new libraries based on effective sociability factors.

Keywords: Architecture critique, Library, Isfahan Central Library, Sociability.

Research on Information Science and Public Libraries; The Quarterly Journal of Iran Public Libraries Foundation; ISSN:1027-7838; Indexed in ISC, SID & MagIran Vol. 22, No.3, Successive No.86 Fall 2017